

Proměna pohledů na region – a co s tím ve výuce?

Petr Daněk

Geografický ústav PřF MU

danek@sci.muni.cz

Letní geografická škola 18.-20. 8. 2020

Témata

✦ Proměna regionální geografie

- ✦ Pohledy na region: tradiční – vědecký - relační?

✦ Proměna didaktických přístupů

- ✦ Od faktů k procesu učení

✦ Jak propojit tyto trendy ve výuce regionální geografie?

Großgliederung Europas

- nach heutigen Staatsgrenzen
- nach kulturellräumlichen Kriterien

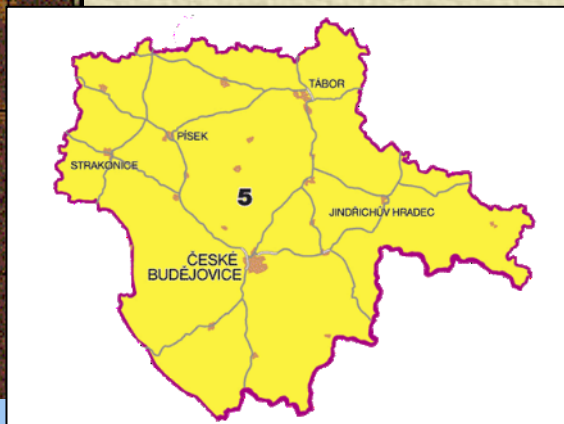

- B.-H. Bosnien-Herzegowina
- K. Kosovo
- L. Liechtenstein
- M. Montenegro
- Maz. Mazedonien
- S. Slowenien
- S.M. San Marino

1. Předvědecký přístup: tradiční regiony

- ✦ Existují objektivně a přirozeně
- ✦ Existence nezávisí na probíhajících procesech
 - ◆ Existují v podstatě trvale
- ✦ Existence nezávisí na názorech vědce/geografa ani použitých metodách
- ✦ Metoda vymezení: intuitivní
 - ◆ Opřena o autoritu vědce/geografa („tak to je!“).
- ✦ Nejčastěji chápány jako homogenní regiony
- ✦ Pozornost věnována specifickým (konkrétním) r.
 - ◆ „regionální metoda“: cílem postupné poznání světa
- ✦ Příklady: Evropa, Burgundsko, Morava, Šumava...

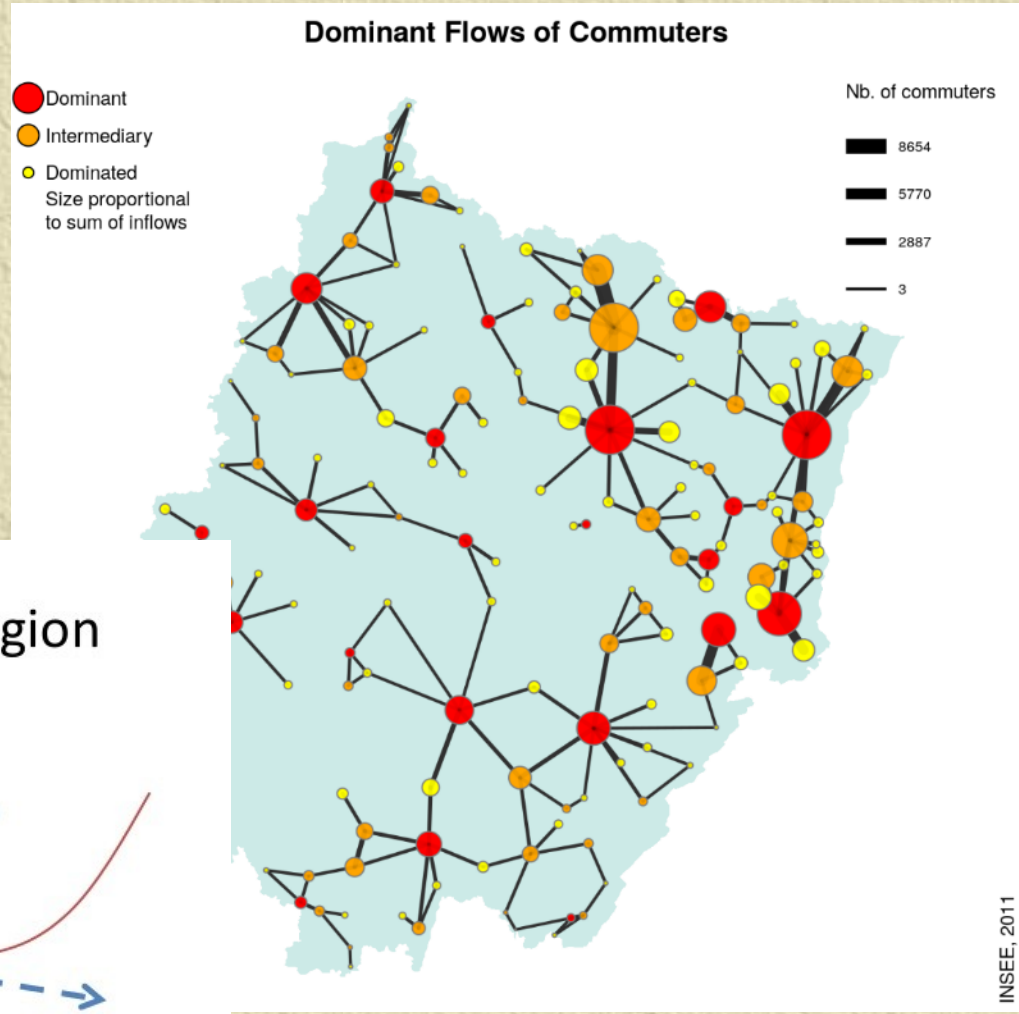
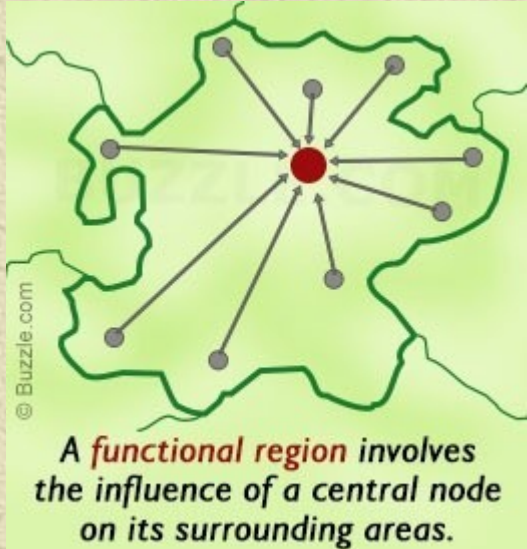
1. Tradiční pohled na regiony

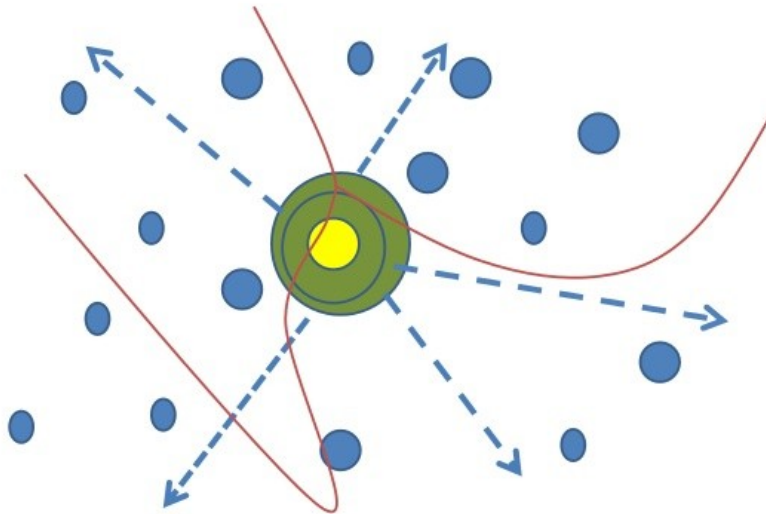
2. Vědecký přístup:

- ✦ Regiony stále chápány jako objektivně existující
- ✦ Velká pozornost věnována metodám vymezení
 - ✦ Poznání, že výsledek velmi záleží na použité metodě
- ✦ Rozvoj regionalizace v geografii
 - ✦ A jejích metod
- ✦ Rozlišení dvou základních typů regionů
 - ✦ *Homogenní regiony* (vymezeny na základě podobnosti znaků)
 - ✦ *Funkční regiony* (vymezeny na základě uzavřenosti vztahů)
- ✦ Namísto specifických regionů pozornost k poznání obecných vlastností regionů a regionálních struktur
- ✦ Příklady: geomorfologické celky, dojížděkové reg. ...

2. Vědecký přístup:

Development of nodal region

3. Kritický přístup: „relační regiony“

- ✦ Regiony jsou vytvářeny ve vzájemném vztahu materiálního světa a sociální imaginace
- ✦ Neexistují objektivně, samy o sobě
 - ✦ Jsou výsledkem sociálních procesů, nezávisle na nich neexistují
- ✦ Společnost a prostor se utvářejí navzájem
 - ✦ Jedno bez druhého neexistuje
- ✦ Regiony vznikají, proměňují se, a zanikají
- ✦ Důraz na studium sociálních procesů
 - ✦ Kterými lidé, komunity a instituce každodenní činností vytváří regiony
- ✦ „Nová regionální geografie“

3. Nová regionální geografie

- ✦ Nová filozofie regionální geografie
 - ✦ Od 80. let 20. století (Nigel Thrift 1983)
- ✦ Regiony vznikají (a zanikají) jako výsledek procesů sociální a kulturní konstrukce; jsou utvářeny našimi *každodenními činnostmi* („practices“)
- ✦ Zájem o studium *významů*, které mají regiony pro jejich obyvatele
- ✦ A o studium individuálních a kolektivních *identit*, které z toho vyplývají
- ✦ Důraz na roli *moci* v procesu formování regionů
- ✦ Allan Pred (proměny praktik švédských farmářů)
- ✦ Anssi Paasi: teorie institucionalizace regionů

Proměna pohledu na regiony 1

Tradiční regionální geografie

Regiony existují přirozeně nebo jsou výsledkem dřívějších procesů

Pohlíží na svět jako na mozaiku relativně uzavřených regionů

Identita regionů je primordiální, zděděná a trvalá

Mozaiku tvoří regiony jedné měřítkové úrovně

Nová regionální geografie

Vytváření regionů je nikdy nekončící proces

Pohlíží na svět jako na „prostor toků“ (vztahů)

Identita regionů je vytvářena v interakci materiálních faktů a mentálních imaginací, historie a současnosti

Zdůrazňuje propojení procesů probíhajících na všech měřítkových úrovních, od lokální po globální

Proměna pohledu na regiony 2

Tradiční regionální geografie

Hranice jsou pevné a trvalé

Identita je chápána jako uzavřená, exkluzivní: my versus oni

Pomáhá zájmům státu ve snaze o racionální vládnutí

Apolitická

Nová regionální geografie

Hranice jsou proměnlivé a propustné

Identity jsou aktivně vytvářené a přetvářené, a to i díky procesům propojujícím místa na různých měřítkových úrovních

Má emancipační povahu: ukazuje cesty, jak se z racionality vládnutí vyvázat

Politická

Pohledy na region ve výuce

✦ ???????

✦ Hypotéza:

✦ Na ZŠ a SŠ převažuje tradiční pohled

✦ Není problematizováno, co je to region, důraz na popis konkrétních regionů

✦ Akademická geografie v ČR: převažuje vědecký pohled, experimentování s relačním přístupem

✦ Akademická geografie v UK: převažuje relační pohled, vyrůstající z kritiky vědeckého přístupu

✦ Důsledek: rozpor v kurikulu školské a akademické geografie.

Co s tím?

- ✦ Práce je na obou frontách: akademické i školské
- ✦ Přijetí relačního pohledu (regiony jako sociální procesy) neznamená nutně odmítnutí tradičního přístupu
 - ✦ Evropa i Šumava nadále existují
- ✦ Nový přístup není negací tradičního poznání, ale spíše jeho rozšířením o kritickou interpretaci tohoto poznání.

Co dělat v rámci akademické geografie?

- ✦ Jasně pojmenovat co je „staré“ (regiony jako kontejnery informací) a co je „nové“ (regiony jako sociální procesy)
- ✦ Vrátit regionální geografii do výuky – ale učit „nově“
 - ✦ Nemůžeme chtít po učitelích na ZŠ a SŠ, aby učili novou regionální geografii, když na univerzitě měli jen tu tradiční – nebo žádnou.
- ✦ Rezignovat na snahu o systematický popis světa
- ✦ Důraz na interpretaci procesů, proměňujících životy a identity obyvatel, a jejich příčin
- ✦ Důraz na pochopení sociálních, politických a kulturních procesů, které proměňují současný svět

Co dělat v rámci školské geografie ?

✦ Podobný obrat ke konstruktivismu, jehož projevem v geografii byl vznik nové regionální geografie, proběhl i v pedagogických vědách.

✦ *Pedagogický konstruktivismus*

✦ Snaha o aktivní zapojení žáků

✦ Proměna žáků z pasivních subjektů přijímajících poznání na aktivní subjekty, které poznání spoluvytvářejí

✦ Pracovat s *prekoncepty*, které si žáci do výuky přinášejí

✦ Jejich zdrojem mohou být média, sociální sítě, populární kultura (filmy, hry), rodina, cestování aj.

✦ Rolí učitele je tyto prekoncepty identifikovat a přizpůsobit jim výuku tak, aby žáci sami aktivně tvarovali svoje prekoncepty směrem ke komplexnějšímu porozumění.

Co dělat v rámci školské geografie ?

- ✦ Důraz na proces učení, více než na fakta
 - ✦ Podobně jako nová kulturní geografie klade důraz na sociální a kulturní procesy, také pedagogický konstruktivismus klade hlavní důraz na proces – v tomto případě proces učení.
 - ✦ Schopnost poznávat důležitější než poznatky!
- ✦ Větší využívání *dialogického vyučování*
 - ✦ Myšlenky jsou řečí a sociální komunikací nejen předávány, ale i utvářeny a přetvářeny.
- ✦ Snaha rozvíjet *kritické myšlení*
 - ✦ Vytváření vlastního názoru a třídění informací podle relevance
- ✦ *Pedagogický konektivismus*
 - ✦ Komunikace a interakce v rámci sítě, využití ICT.

Kde hledat inspiraci

✦ Pedagogický konstruktivismus

✦ Zahraničí

✦ Krize výuky regionální geografie má globální rozměr, není to český fenomén

✦ Ale někde začali dřív (Německo, Rakousko, Polsko...?)

✦ Globální rozvojové vzdělávání

✦ Často diskutována témata, která jsou vysloveně geografická

✦ Nová výuka historiografie/dějepisů

✦ Tam podobný vývoj: odklon od výuky faktů a snaha o pochopení procesů (význam závisí na kontextu)

✦ Rozvoj historické gramotnosti, kritická práce s informacemi (např. HistoryLab)...

✦ Příklady dobré praxe ve výuce geografie

Problémy, a jak jim čelit

- ✦ Velké nároky na znalosti učitele
 - ✦ Musí znát širší kontext problému
 - ✦ Být schopen vstoupit do diskuse s novými argumenty a příklady
- ✦ Proměna učitele z autoritativního garanta poznání na facilitátora procesu
- ✦ Časová náročnost přípravy
 - ✦ Řešení: vytváření a sdílení konkrétních lekcí, založených na dialogickém vzdělávání, hrách apod.
 - ✦ Zapojení doktorandů, výzkumných projektů, ČGS...
- ✦ Časová náročnost vlastní výuky
 - ✦ Nestihne se probrat tolik faktů
 - ✦ Ale: nahrazení šířky poznání hloubkou